

Konrad Kołodziejczyk*

Zasób archiwum oraz biblioteki parafii św. Katarzyny w Wolbromiu

Archiwum parafii św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Wolbromiu nie było dotychczas obiektem gruntownych badań pod kątem źródłoznawczym. Jednakże z przechowywanych w nim dokumentów korzystało wielu historyków, m.in. w pracach na temat Wolbromia¹ czy ziemi olkuskiej w okresie staropolskim². Powstało także kilka mniejszych artykułów, praca magisterska o ludności miasta w XIX i XX w. na podstawie ksiąg metrykalnych³, czy wreszcie praca licencjacka autora tego artykułu⁴. Księgozbiór zgromadzony w wolbromskiej parafii, pozostały po wolbromskim klasztorze kanoników regularnych laterańskich (dalej: CRL) (Ordo Canonicorum Regularium Sancti Augustini Congregatio Lateranensis Sanctissimi Salvatoris), był kilkukrotnie obiektem badań, m.in. w pracach nt. kultury książki w wolbromskim zakonie CRL⁵, czy też bibliotek parafialnych w dekanacie wolbrom-

* doktorant na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, pisze pracę doktorską pt. „Chrześcijańska ludność miasta Kazimierza pod Krakowem w XVIII wieku”; zainteresowania badawcze: demografia historyczna, genealogia, fotografia archiwalna; e-mail: kon.kolodziejczyk@gmail.com

¹ Andrzej Pankowicz, *Wolbrom: studium przestrzeni miejskich w okresie staropolskim*, Wolbrom 1998.

² Feliks Kiryk, *Wolbrom*, [w:] *Dzieje Olkusza i regionu olkuskiego*, t. 1, red. Feliks Kiryk i Ryszard Kołodziejczyk, Warszawa 1978, s. 397–412.

³ Barbara Musiał, „Analiza ruchu naturalnego ludności miasta Wolbromia w latach 1861–1980 na podstawie ksiąg parafialnych”, Kraków 1982, praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Kazimierza Zajęca w Zakładzie Statystyki Akademii Ekonomicznej w Krakowie (w zbiorach autorki).

⁴ Konrad Kołodziejczyk, „Parafia Wolbrom do I wojny światowej”, Kraków 2014, praca licencjacka napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Franciszka Leśniaka w Instytucie Historii Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie (w zbiorach autora).

⁵ Kazimierz Łatak, *Kultura książki w wolbromskim klasztorze kanoników regularnych laterańskich w czasach nowożytnych*, „Echa Przeszłości” 2010, t. 11, s. 69–90.

skim i lelowskim w XVIII w.⁶ Artykuł powstał w oparciu o te publikacje oraz sporządzone w 1949 r. katalogi: biblioteki⁷ oraz archiwum⁸.

Parafia św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Wolbromiu została erygowana krótko po lokacji miasta w 1321 r., pierwsze wzmianki o niej pochodzą z połowy XIV w.⁹ Dobra kondycja parafii, wzmiankowana w źródłach głównie w XV w., kończy się pod koniec XVI stulecia, wiadomo bowiem, że ówczesnego proboszcza nie było stać nawet na utrzymanie wikariusza¹⁰. Czynnione od lat 20. XVII w. zabiegi krakowskiego oficjała ks. Marcina Wolbrama, potomka zasadźców miasta Wolbromia, w sprawie obsadzenia zubożałej parafii kanonikami regularnymi laterańskimi z podkrakowskiego Kazimierza, zakończyły się sukcesem na początku lat 30. XVII w., kiedy został erygowany konwent i pierwsi zakonnicy przybyli do miasta¹¹. Osadzenie przy parafii wolbromskiej kanoników wywarło ogromny wpływ na rozwój kulturalny oraz organizacyjny placówki, co znalazło odbicie w zgromadzonej dokumentacji oraz bogatym zakonnym księgozbiornym.

* * *

Najstarsza wzmianka o księgach przechowywanych w wolbromskiej parafii pochodzi z wizytacji dokonanej w 1566 r. Wymieniono tam dziesięć pozycji książkowych: dwa *circularia*, dwa mszały pergaminowe, dwa mszały drukowane, psalterz pergaminowy, antyfonarz papierowy, brewiarium oraz agendę¹². Zbiór taki trudno uznać za bibliotekę w ścisłym znaczeniu tego słowa, raczej były to księgi potrzebne w każdej parafii do sprawowania posług religijnych. Nie wiadomo, gdzie w początkowym okresie funkcjonowania wolbromskiej parafii przechowywano posiadane woluminy, można

⁶ Piotr Jamioł, *Biblioteki parafialne dekanatów krakowskich: Lelów i Wolbrom w XVIII w.*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 2012, nr 98, s. 121–148; K. Łatak, *Kultura książki w wolbromskim...*, s. 69–90.

⁷ Archiwum Parafialne w Wolbromiu (dalej: APW), Katalog Biblioteki Parafii Wolbrom, 1949 (maszyn.), b.p.

⁸ APW, Katalog Archiwum Parafii Wolbrom, 1949 (maszyn.), b.p.

⁹ Tadeusz Gromnicki, *Świętopietrze w Polsce*, Kraków 1908, s. 338–339; F. Kiryk, *Wolbrom...*, s. 398.

¹⁰ Jan Wiśniewski, *Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w Olkuskiem*, Marjówka Opoczyńska 1933, s. 468; K. Łatak, *Kultura książki w wolbromskim...*, s. 72.

¹¹ A. Pankowicz, *Wolbrom...*, s. 51.

¹² K. Łatak, *Kultura książki w wolbromskim...*, s. 79.

jednak przypuszczać, że na plebanii, w zakrystii lub kościelnym skarbcu, bowiem zwykle w takich miejscach umieszczano kościelne księgozbiory.

Historia wolbromskiej biblioteki parafialnej rozpoczyna się niewątpliwie wraz z instalacją przy wolbromskim kościele księży kanoników. Sprowadzeni do miasta w latach 30. XVII w. zakonnicy rozpoczęli z wielkim rozmachem prace budowlane¹³. Początkowo zamieszkiwali budynek starej plebanii w pobliżu kościoła, a w 1635 r. zakupili na cele mieszkalne kamienicę¹⁴. Wiadomo, że do czasu wybudowania zespołu klasztornego zakonnicy przechowywali księgi liturgiczne w zakrystii kościoła¹⁵. Kanonicy w ciągu kilkudziesięciu lat gruntownie przebudowali kościół wolbromski i wzniesli okazały budynek klasztorny. Cały zespół budowano etapami, zaś prace zakończono ok. 1692 r.¹⁶

Zakonnicy wybudowali dwukondygnacyjną zakrystię kościoła, gdzie pierwsze piętro przeznaczono na oratorium oraz bibliotekę (w tym miejscu umieszczono później także archiwalia)¹⁷. Cenny księgozbiór zyskał należyte miejsce przechowywania. Warto dodać, że oratorium oraz bibliotekę połączono z klasztorem za pomocą nadziemnej przewiązki (niezachowanej, zlikwidowanej pod koniec XIX w.), co ułatwiało zakonnikom korzystanie z tych pomieszczeń¹⁸.

Dbłość o zgromadzone księgi była różna. Wizytacja klasztoru przeprowadzona w 1708 r. charakteryzuje pomieszczenie biblioteki jako utrzymane w ładzie¹⁹. Jednak nie zawsze księgozbiór cieszył się należytyym szacunkiem. Począwszy od mniej więcej połowy XVIII w. zanotowano ponowny materialny upadek parafii. W 1782 r. wizytator z oburzeniem stwierdził, że w celi jednego z zakonników, ojca Izzydora Majewskiego, znajdowały się „książki z biblioteki leżące na nagiej podłodze i to w liczbie większej, niż było po-

¹³ J. Wiśniewski, *Historyczny opis kościołów...*, s. 468; Konrad Kołodziejczyk, *Kościół parafialny pw. św. Katarzyny w Wolbromiu*, „Wieści Wolbromskie” nr 13 (238) z 10 lipca 2009, s. 16; F. Kiryk, *Wolbrom...*, s. 410.

¹⁴ K. Łatak, *Kultura książki w wolbromskim...*, s. 73.

¹⁵ *Ibidem*, s. 79–80.

¹⁶ A. Pankowicz, *Wolbrom...*, s. 73.

¹⁷ Andrzej Cygnarowski, Maria Kasprzyk, Bogusław Krasnowolski, *Wolbrom. Studium historyczno-urbanistyczne opracowane na zlecenie UMiG w Wolbromiu*, Kraków 1987, s. 97.

¹⁸ K. Łatak, *Kultura książki w wolbromskim...*, s. 79–80.

¹⁹ P. Jamioł, *Biblioteki parafialne...*, s. 135.

trzeba do czytania”²⁰. W 1798 r. warunki przechowywania ksiąg poprawiły się, lecz księgozbiór nie był usystematyzowany²¹. Całkowite uporządkowanie biblioteki wzmiankowano dopiero w 1808 r.²² Wiadomo jednak, że już w 1845 r. biblioteka była w zupełnym nieładzie²³. Ostatnie prace porządkowe w bibliotece, ukończone ok. 1860 r., przeprowadził ostatni wolbromski (a zarazem generalny) prepozyt ks. Jan Grzesiewicz²⁴. Klasztor został skasowany przez władze carskie w 1864 r. – oficjalnie z powodu działalności patriotycznej wolbromskich zakonników²⁵. Dalsze losy księgozbioru znane są z nielicznych wzmianek. Autor hasła poświęconego miastu w *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* wydanym w 1893 r. informuje, iż „jedyną pamiątką po Kanonikach pozostały stare księgi i nieuporządkowane dotąd dokumenty”²⁶. Wiadomo ponadto z opisu ks. Jana Wiśniewskiego, że w latach 20. XX w. biblioteka wymagała katalogu²⁷.

W protokole wizytacyjnym parafii z 1708 r. wymieniono 452 woluminy (pogrupowane w 16 działów tematycznych)²⁸, z 1782 r. już 492 (123 po-

²⁰ *Kanonicy Regularni Laterańscy w Polsce. Studia z dziejów kongregacji krakowskiej w XV–XIX wieku*, red. Zbigniew Jakubowski, Kraków 1975, s. 63.

²¹ K. Łatak, *Kultura książki w wolbromskim...*, s. 81.

²² *Ibidem*, s. 81.

²³ Kazimierz Łatak, *Poczet rządców opactwa Bożego Ciała kanoników regularnych laterańskich w Krakowie*, Kraków 2005, s. 170.

²⁴ Idem, *Kultura książki w wolbromskim...*, s. 81, 86.

²⁵ W 1864 r. utworzono, w celu zebrania materiału dowodowego świadczącego o zaangażowaniu w powstanie zakonników z Królestwa Polskiego, komisję do spraw zakonów rzymskokatolickich. Mocą ukazu cara Aleksandra II zlikwidowano zakony, którym udowodniono winę. Czynnami ówczesnie pociągającymi za sobą likwidację konwentu były: namawianie do powstania, odbieranie przysięgi powstańczej, zbieranie składek dla powstańców, przechowywanie broni czy bezpośredni udział duchownych w powstaniu, zob. Barbara Kalinowska, *Kasata zakonów w Królestwie Polskim jako konsekwencja ich zaangażowania w powstanie styczniowe*, „Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego” 2003, t. 17, s. 36–42; Kazimierz Łatak, *Kongregacja krakowska kanoników regularnych laterańskich na przestrzeni dziejów*, Kraków 2000, s. 133; idem, *Kanonicy Regularni Laterańscy w Polsce...*, s. 97. Wiadomo, że m.in. ks. Jan Grzesiewicz aktywnie włączył się w pomoc powstańcom poprzez kazania, publiczną modlitwę oraz ofiary pieniężne, zob. K. Łatak, *Poczet rządców opactwa Bożego Ciała...*, s. 171.

²⁶ Hasło: *Wolbrom*, [w:] *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. Bronisław Chlebowski, t. 13, Warszawa 1893, s. 825–826.

²⁷ J. Wiśniewski, *Historyczny opis kościołów...*, s. 479.

²⁸ P. Jamioł, *Biblioteki parafialne...*, s. 135.

Lp.	Parafia	Liczba książek w latach	
		1747–1748	1782
1.	Bydlin	liturg. ²⁹	7
2.	Chlina	liturg.	liturg.
3.	Giebło	liturg.	1
4.	Gołaczewy	27	liturg.
5.	Kidów	liturg.	liturg.
6.	Łany Wielkie	liturg.	liturg.
7.	Pilica	brak informacji	3
8.	Poręba Dzierżna	1	liturg.
9.	Poręba Górna	1	33
10.	Strzegowa	liturg.	liturg.
11.	Wolbrom	liturg.	492
12.	Żarnowiec	68	68

Tabela 1. Zasób biblioteczny parafii dekanatu wolbromskiego w XVIII w.²⁹

święcone kaznodziejstwu, 32 teologii, 37 prawu, 30 historii, 70 tematom duchownym oraz 200 pozycji na inne tematy)³¹, zaś wzmianka z końca XVIII w. (1798) informuje już o ponad 600 woluminach (w dziewięciu działach tematycznych, analogicznych do zanotowanych podczas wspomnianej niżej lustracji z 1820)³². Wiadomo, dzięki „Konsygnacyi Książek Biblioteki Wolbromskiej” sporządzonej 11 kwietnia 1818 r. przy okazji lustracji funduszków duchownych należących do kościoła parafialnego w Wolbromiu w 1820 r., że w tamtejszej zakonnej bibliotece znajdowały się 602 pozycje pogrupowane w ramach dziewięciu kategorii tematycznych, tj. A – księgi różne *in folia*, B (bez tytułu), C – Libri Concionatorii in 4, D – Concionatorii in 8vo, E – Libri Ascetici, F – Libri Theologie, G – Libri pchilosophia, H – Libri Historia, I – Libri Miscellani³³. W okresie przed powstaniem stycz-

²⁹ Źródło: P. Jamioł, *Biblioteki parafialne...*, s. 135–136, tabela 1.

³⁰ liturg. – wiadomo jedynie, że w parafii znajdowały się księgi liturgiczne.

³¹ K. Łatak, *Kultura książki w wolbromskim...*, s. 81.

³² *Ibidem*, s. 81.

³³ ANK, Kościoły i instytucje religijne pozakrakowskie – zbiór szczątków zespołów, sygn. 29/524/81, s. 77–88.

niowym doliczono się już ok. 700 jednostek. Bogaty zasób wolbromskiej biblioteki z pewnością wyróżniał się w XVIII w. na tle pozostałych parafii dekanatu wolbromskiego (zob. tabela 1).

* * *

Jedną z dróg powiększania księgozbioru były z pewnością zakupy czynione przez parafię. Poza tym wielu duchownych posługujących w parafii przekazywało własne księgi do wolbromskiej biblioteki (zarówno za życia, jak i w formie legatów testamentowych). Widocznym tego śladem są umieszczone na kartach tomów nazwiska ich wcześniejszych właścicieli. Przed 1645 r. kilka dzieł do formującej się wolbromskiej biblioteki ze swych zbiorów przekazali prepozyci: ks. Jan Żurawski oraz ks. Jerzy Giedziński³⁴. Zdarzały się też darowizny dokonywane przez duchownych spoza zakonu CRL. W przypadku Wolbromia znane są tylko dwa nazwiskach takich dobroczyńców, mających zresztą związki rodzinne z miastem: ks. Marcina Wolbrama, który zapisał w testamencie dla konwentu księgi z zakresu teologii i prawa, oraz ks. Adama Smoleńskiego³⁵.

Normalnym zjawiskiem był także ubytek ksiąg z biblioteki wskutek ich fizycznego zniszczenia. Toczone na terytorium miasta działania wojenne lub przemarsze wojsk także przyczyniały się do zubożenia zasobów parafialnych księgozbiorów. W przypadku Wolbromia szczególnie rujnującym wydarzeniem był potop szwedzki, który, jak wiadomo z zapisów źródłowych, miał wpływ na dewastację biblioteki zakonnej³⁶. Z pewnością warto też odnotować przywłaszczanie sobie książek przez pracujących na terenie parafii duchownych i zabieranie ich do nowego miejsca posługi.

Biblioteką klasztorną w Wolbromiu zarządzał jeden z braci zakonnych, określanym mianem bibliotekarza. Funkcję tę często łączono z posługą zakrystiana lub z pełnieniem obowiązków przeora. Wiadomo, że w latach 1644–1647 opiekował się biblioteką klasztorną w Wolbromiu ks. Stefan

³⁴ K. Łatak, *Kultura książki w wolbromskim...*, s. 81.

³⁵ Ks. Jan Wiśniewski pisze: „Z napisów na niektórych książkach można wywnioskować, że ten księgozbiór należał kiedyś do ks. Marcina Wolbrama [...]”, zob. idem, *Historyczny opis kościołów...*, s. 47; K. Łatak, *Kultura książki w wolbromskim...*, s. 85.

³⁶ K. Łatak, *Kultura książki w wolbromskim...*, s. 79; Feliks Kiryk, *Z zagadnień szkolnictwa i stosunków kulturalnych Wolbromia w okresie staropolskim*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie” 1977, Prace Historyczne, t. 8, z. 59, s. 130.

Ranatowicz, szerzej znany jako autor *Kroniki*³⁷. Dostęp do biblioteki był zapewne ograniczony do wolbromskiego duchowieństwa, lecz niewykluczone, że z jej zasobów mogli też korzystać nauczyciele ze szkoły parafialnej i ich uczniowie, wszak wiadomo, że szkoła parafialna w Wolbromiu szczyła się wysokim poziomem kształcenia³⁸.

W Katalogu Biblioteki Parafii Wolbrom z 1949 r. wymienionych jest 530 pozycji, pogrupowanych w sześć działów tematycznych³⁹. Spis liczy 12 nienumerowanych stron i zawiera następujące informacje o woluminach: liczbę porządkową, autora, tytuł oraz miejsce i rok wydania. W przypadku biblioteki kościelnej, a tym bardziej w przypadku księgozbioru zakonu nastawionego na posługę duszpasterską, nie powinno dziwić, że większość jednostek bibliotecznych stanowią dzieła poświęcone kaznodziejstwu i teologii (odpowiednio 31,7% i 29,4% ogółu), zob. tabela 2.

Kategoria	Liczba	%
Liturgia	61	11,5
<i>Opera Completa</i>	52	9,8
Kaznodziejstwo	168	31,7
Teologia	156	29,4
Prawo	67	12,7
Różne	26	4,9
Ogółem	530	100,0

Tabela 2. Zasób biblioteki pozakonnej parafii w Wolbromiu (stan z 1949 r.)⁴⁰

Według katalogu w zbiorach biblioteki znajdują się głównie wydania XIX-wieczne. Najmniejszą grupę stanowią księgi najstarsze, XV-wieczne. Podobnie niewiele jest tych wydanych w XX w. Niestety dość liczna grupa 116 dzieł (ponad 20%) pozostaje bez dokładnej datacji (zob. tabela 3).

³⁷ Małgorzata Pęgier, *Zjawiska niezwykle i nadprzyrodzone w „Kronice” Stefana Ranatowicza (1617–94) oraz ich rola w spojrzeniu na historię, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce”* 2014, t. 58, s. 142.

³⁸ K. Łatak, *Kultura książki w wolbromskim...*, s. 89.

³⁹ APW, Katalog Biblioteki...

⁴⁰ Opracowanie własne autora na podstawie: APW, Katalog Biblioteki...

Czas wydania	Liczba	%
XV w.	6	1,1
XVI w.	63	11,9
XVII w.	85	16,0
XVIII w.	64	12,1
XIX w.	169	31,9
XX w.	27	5,1
Bez datacji	116	21,9
Ogółem	530	100,0

Tabela 3. Zasób biblioteki pozakonnej parafii w Wolbromiu (stan z 1949 r.)⁴¹

Archiwum w wolbromskim kościele założono zapewne na początku istnienia parafii w mieście, a już na pewno funkcjonowało od końca XVI w., kiedy postanowienia soborowe narzuciły duchowieństwu obowiązek prowadzenia w parafiach ksiąg metrykalnych. Nie wiadomo, gdzie przechowywano zasób archiwalny przed obsadzeniem parafii przez kanoników – jeśli w drewnianej wówczas plebanii, to zasób mógł ulec spaleni w 1598 r.⁴² Pierwsza wzmianka źródłowa o archiwum parafialnym w Wolbromiu pochodzi dopiero z 1673 r., znajdowało się ono wówczas w izbach prepozyta klasztoru⁴³. Jak już wspomniano, zakonnicy sprowadzeni do Wolbromia wzniesli piętrową zakrystię, gdzie w jednej z izb na piętrze wraz z biblioteką umieszczono archiwum zakonne. Nie ma źródeł opisujących zasób archiwum parafialnego w okresie działalności w mieście zakonu kanoników. Wiadomo, że ostatnie prace porządkowe nad zasobem archiwalnym (w 1845 r. wzmiankowano, że archiwum znajdowało się w zupełnym nieładzie) przeprowadził wspomniany już ks. Jan Grzesiewicz⁴⁴, który opuszczając w grudniu 1864 r. skasowany przez władze carskie wolbromski klasztor,

⁴¹ Opracowanie własne na podstawie: APW, Katalog Biblioteki...

⁴² Z tego roku pochodzi informacja o pożarze plebanii, zob. A. Pankowicz, *Wolbrom...*, s. 50.

⁴³ K. Łatak, *Kultura książki w wolbromskim...*, s. 79.

⁴⁴ Idem, *Poczet rządców opactwa Bożego Ciała kanoników regularnych laterańskich w Krakowie*, Kraków 2005, s. 170.

zabrał ze sobą do klasztoru paulinów na Jasnej Górze wiele dokumentów (pieczęć prepozytów oraz księgi kapituł i wizytacji generalnych) – archiwalia te są dostępne w archiwum klasztoru jasnogórskiego⁴⁵. Rozproszony po kasacji klasztoru zasób archiwalny znalazł się także w Archiwum Kapituły Kolegiackiej i Katedralnej w Sandomierzu⁴⁶.

Sporządzony w 1949 r. w formie maszynopisu Katalog Archiwum Parafii Wolbrom zawiera łącznie 167 pozycji⁴⁷. Spis liczy cztery nienumerowane strony i zawiera następujące informacje o jednostkach: liczbę porządkową (sygnaturę), tytuł oraz datę (daty skrajne). Zauważalny jest wyraźny podział na dwie części. Na pierwszą część zasobu (sygn. 1–112) składają się księgi metrykalne (chrztów, ślubów oraz zgonów), a ponadto akta stanu cywilnego (urodzeń, zapowiedzi i zaślubin oraz zejść) pochodzące głównie z XIX w. Najstarszą pozycją w tej części zbioru jest księga chrztów rozpoczęta w 1639 r., a więc związana z początkiem posługi duszpasterskiej kanoników regularnych laterańskich przy wolbromskim kościele⁴⁸. Drugą część (sygn. 113–165) stanowi głównie dokumentacja dotycząca miejscowego szpitala parafialnego, dokumentacja gospodarcza parafii (np. księgi przychodów i wydatków), dokumentacja bractw i stowarzyszeń religijnych (np. Księga członkiń Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej w Wolbromiu z lat 20. XX w.)⁴⁹ oraz typowa dokumentacja parafii (odpisy dokumentów, dziennik podawczy, procesy sądowe, księgi obligów mszalnych).

⁴⁵ K. Łatak wymienia te dokumenty w opracowaniu dotyczącym rządów opactwa CRL w Krakowie. Wśród nich znajdują się: *Acta Capituli Generalis in Canonica Ssmi Corporis Christi Casimiriae ad Cracoviam celebrati* (sygn. 253), *Acta Visitationum Monasteriorum seu Praepositarum Canonice Regularium Lateranensium Ordinis S. Augustini Congregationis Cracoviensis Anno D[omi]ni 1782 conscripta* (sygn. 254) oraz Kopia Kłobuckich 1448–1790 (sygn. 128), zob. K. Łatak, *Poczet rządców...*, s. 334. Jak wspomniano ks. Jan Grzesiewicz CRL był także prepozytem generalnym CRL, więc to wyjaśniałoby, skąd w jego posiadaniu znalazły się takie materiały.

⁴⁶ Przykładowo dokumenty dotyczące działalności parafii oraz fragmenty księgi metrykalnej małżeństw, zob. *Inwentarz rękopisów w Archiwum Kapituły Kolegiackiej i Katedralnej w Sandomierzu XIII–XX w.*, oprac. Feliks Kiryk, Sandomierz 2010, s. 253.

⁴⁷ Kolejnym jednostkom nadawano jako sygnaturę liczbę arabską. Ponadto nie występują jednostki nr 78 oraz 90, lecz 78a, 78b, 90a oraz 90b. Tłumaczy to fakt, że pomimo zakończenia katalogu na sygnaturze nr 165, posiada on wykaz 167 jednostek archiwalnych.

⁴⁸ APW, *Inscriptionum puerorum*, sygn. 1.

⁴⁹ *Ibidem*, Księga członkiń Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej, sygn. 154.

W skład zasobu omawianego archiwum wchodzi także jednostki nie związane z działalnością parafii. Warto pamiętać, że kościoły były często miejscem deponowania rzeczy wartościowych w sytuacji zagrożenia miasta przez działania wojenne⁵⁰. Zapewne w taki sposób w parafialnym archiwum znalazł się przywilej dla cechu kuśnierzy w Wolbromiu, wydany przez króla Stanisława Augusta Poniatowskiego w 1786 r.⁵¹

* * *

Biblioteka pozakonna przez lata nie zmieniała swojej lokalizacji, w tym samym pomieszczeniu przechowywana jest najstarsza część archiwaliów, tzn. te wytworzone mniej więcej do początku XX w. Dokumenty najnowsze, potrzebne w bieżącej działalności, znajdują się w kancelarii parafialnej zlokalizowanej w poklasztornym, XVII-wiecznym budynku służącym obecnie za plebanię.

W pomieszczeniu biblioteki zabezpieczono także różne elementy dekoracyjne kościoła oraz najstarsze zabytkowe paramenty liturgiczne⁵². Pomieszczenia te przeszły gruntowny remont na początku tego stulecia, podobnie jak i cały kościół.

Wydaje się, że księgozbiór oraz archiwalia nie były porządkowane od czasu stworzenia wspomnianych katalogów. Efektem porządkowania zasobu w 1949 r. było nadanie dokumentom oraz księgom sygnatur w postaci liczb arabskich odpowiadających zapisom w katalogach⁵³. Księgozbiór przechowywany jest na dwóch regałach umiejscowionych na wschodniej i zachodniej ścianie biblioteki. Dokumenty złożono na czterech stosach na dolnej półce jednego z regałów.

Zauważalne są zagrożenia dla archiwaliów oraz księgozbioru związane z aktualnymi warunkami przechowywania: nadmierna wilgoć, duża ampli-

⁵⁰ Przykładowo, miejscem zdeponowania sztandaru Polski pochodzącego z czasów przedrozbiorowych był wolbromski kościół. Owo weksylium wyciągnięto dopiero w maju 1918 r. z okazji pochodu, jaki zorganizowano w mieście u progu niepodległego państwa, zob. Piotr Haberko, *Moje huty szkła. Wspomnienia z lat 1910–1965*, Wrocław 1980, s. 19.

⁵¹ APW, Przywilej kuśnierski, sygn. 156. Tekst przywileju w całości podaje w swoim opracowaniu ks. Jan Wiśniewski, zob. idem, *Historyczny opis kościołów...*, s. 464–467.

⁵² K. Łatak, *Kultura książki w wolbromskim...*, s. 39.

⁵³ Przymuszalnie przeprowadzenie prac porządkowych w bibliotece i archiwum oraz stworzenie katalogów zawdzięczamy ks. Piotrowi Oborskiemu, doktorowi teologii, który objął administrację nad wolbromską parafią w lipcu 1948 r., a więc niewiele wcześniej niż miały miejsce wspomniane prace katalogowe.

tuda temperatur (w zimie spada do ok. 10 °C, zaś w porze letniej wynosi ok. 25 °C) oraz wykorzystywanie lokalu w charakterze pomieszczenia gospodarczego. Niestety nie można wykluczyć niebezpieczeństwa zaginięcia archiwaliów – już teraz odnotować należy brak niektórych pozycji archiwalnych wymienionych w katalogu z 1949 r., np. Kroniki Bractwa św. Anny z XVI w.⁵⁴, wykazu metryk kościelnych⁵⁵ (szczególnie że wiele oryginałów się nie zachowało) oraz „Dokumentów osób poległych w Wolbromiu w 1939 r.”⁵⁶ Niestety widoczne są ślady dewastacji, np. po wydartych fotografiach na kartach Kroniki Krucjaty Eucharystycznej w Wolbromiu⁵⁷, jednego ze stowarzyszeń dla dzieci działających przy parafii do 1949 r. Zły stan niektórych jednostek – rozproszone posyty oraz naderwane i postrzępione brzegi – wynika prawdopodobnie z nieumiejętnego korzystania z nich. Mam nadzieję, że ten jakże wspaniały historyczny zasób przechowywany w wolbromskiej parafii zostanie uporządkowany i opisany oraz będzie miał zapewnione właściwe warunki przechowywania.

BIBLIOGRAFIA

Źródła rękopiśmienne

Archiwum Narodowe w Krakowie

Kościoły i instytucje religijne pozakrakowskie – zbiór szczątków zespołów, sygn. 29/524/81.

Archiwum Parafialne w Wolbromiu

Dokumenty osób poległych w Wolbromiu w 1939 r., sygn. 164.

Inscriptionum puerorum, sygn. 1.

Katalog Archiwum Parafii Wolbrom, 1949 (maszyn.), b.p.

Katalog Biblioteki Parafii Wolbrom, 1949 (maszyn.), b.p.

Kronika Bractwa św. Anny, sygn. 155.

Księga członkiń Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej, sygn. 154.

Przywilej kuśnierski, sygn. 156.

Wykaz metryk kościelnych chrztów, małżeństw i zmarłych, sygn. 143.

⁵⁴ APW, Kronika Bractwa św. Anny, sygn. 155.

⁵⁵ Ibidem, Wykaz metryk kościelnych chrztów, małżeństw i zmarłych, sygn. 143.

⁵⁶ Ibidem, Dokumenty osób poległych w Wolbromiu w 1939 r., sygn. 164.

⁵⁷ Jednostka nie posiada sygnatury, zapewne została dołączona do archiwum już po stworzeniu katalogu.

Opracowania

- Cygnarowski Andrzej, Kasprzyk Maria, Krasnowolski Bogusław: *Wolbrom. Studium Historyczno-Urbanistyczne opracowane na zlecenie UMiG w Wolbromiu*. Kraków 1987.
- Gromnicki Tadeusz: *Świątynie w Polsce*. Kraków: Drukarnia A. Kozińskiego, 1908.
- Haberko Piotr: *Moje huty szkła. Wspomnienia z lat 1910–1965*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1980.
- Inwentarz rękopisów w Archiwum Kapituły Kolegiackiej i Katedralnej w Sandomierzu XIII–XX w.* Oprac. Feliks Kiryk. Sandomierz: Biblioteka Diecezjalna, 2010.
- Jamioł Piotr: *Biblioteki parafialne dekanatów krakowskich: Lelów i Wolbrom w XVIII w.* „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 2012, nr 98, s. 121–148.
- Kalinowska Barbara: *Kasata zakonów w Królestwie Polskim jako konsekwencja ich zaangażowania w powstanie styczniowe*. „Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego” 2003, t. 17, s. 36–42.
- Kanonicy Regularni Laterańscy w Polsce. Studia z dziejów kongregacji krakowskiej w XV–XIX wieku*. Red. Zbigniew Jakubowski. Kraków: Drukarnia Związkowa, 1975.
- Kiryk Feliks: *Wolbrom. W: Dzieje Olkusza i regionu olkuskiego*, t. 1. Red. Feliks Kiryk i Ryszard Kołodziejczyk. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1978, s. 397–412.
- Kiryk Feliks: *Z zagadnień szkolnictwa i stosunków kulturalnych Wolbromia w okresie staropolskim*. „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie” 1977, Prace Historyczne, t. 8, z. 59, s. 129–141.
- Kołodziejczyk Konrad: *Kościół parafialny pw. św. Katarzyny w Wolbromiu*. „Więści Wolbromskie” nr 13 (238) z 10 lipca 2009, s. 16.
- Kołodziejczyk Konrad: „Parafia Wolbrom do I wojny światowej”. Kraków 2014. Praca licencjacka napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Franciszka Leśniaka w Instytucie Historii Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie (w zbiorach autora).
- Łatak Kazimierz: *Kultura książki w wolbromskim klasztorze kanoników regularnych laterańskich w czasach nowożytnych*. „Echa Przeszłości” 2010, t. 11, s. 69–90.
- Łatak Kazimierz: *Poczet rządców opactwa Bożego Ciała kanoników regularnych laterańskich w Krakowie*. Kraków: Curia Generalis Ordinis Canonice Lateranensis Romae, 2005.
- Musiał Barbara: „Analiza ruchu naturalnego ludności miasta Wolbromia w latach 1861–1980 na podstawie ksiąg parafialnych”. Kraków, 1982. Praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Kazimierza Zająca w Zakładzie Statystyki Akademii Ekonomicznej w Krakowie (w zbiorach autorki).
- Pankowicz Andrzej: *Wolbrom: studium przestrzeni miejskich w okresie staropolskim*. Wolbrom: Urząd Miejski w Wolbromiu, 1998.
- Pęgiel Małgorzata: *Zjawiska niezwykle i nadprzyrodzone w „Kronice” Stefana Ranatowicza (1617–94) oraz ich rola w spojrzeniu na historię*. „Odrodzenie i Reformacja w Polsce” 2014, t. 58, s. 139–151.
- Wiśniewski Jan: *Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w Olkuskiem*. Marjówka Opczyńska: Druk Szkoły Rzemiosł, 1933.

Wolbrom. W: Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, t. 13. Red. Bronisław Chlebowski. Warszawa: nakładem Władysława Walewskiego, 1893, s. 825–826.

PODSUMOWANIE

Zasób archiwum oraz biblioteki parafii św. Katarzyny w Wolbromiu

Artykuł ma na celu przybliżyć historię funkcjonowania archiwum oraz biblioteki parafii św. Katarzyny w Wolbromiu, opisać warunki lokalowe oraz pokrótce scharakteryzować zasób archiwum oraz księgozbiór biblioteki. Archiwum parafialne oraz pozakonna biblioteka w Wolbromiu były dotychczas przedmiotem nielicznych badań.

Parafia św. Katarzyny w Wolbromiu została erygowana w pierwszej połowie XIV w. Na początku trzeciej dekady XVII stulecia została oddana w zarząd klasztorowi Kanoników Regularnych Laterańskich z kościoła Bożego Ciała w Kazimierzu pod Krakowem.

Pierwsze drukowane księgi musiały przybyć do miasta wraz z erygowaniem parafii, zaś najstarsza wzmianka o parafialnym zbiorze książek w Wolbromiu pochodzi dopiero z 1566 r. W kolejnych wiekach swojego istnienia zbiór był sukcesywnie wzbogacany darowiznami dokonanymi przez fundatorów i duchownych. Głównymi użytkownikami księgozbioru byli zapewne sami zakonnicy, rektor parafialnej szkoły oraz uczniowie. Bogaty zbiór parafialnej biblioteki nie zawsze był jednak darzony szacunkiem, szczególnie w XVIII w., kiedy po wizytacjach zwrócono uwagę na fatalne warunki panujące w pomieszczeniach bibliotecznych. Wiele cennych pozycji musiało także ulec zniszczeniu w czasie wojen oraz przemarszów wojsk.

Archiwum wolbromskiej parafii po raz pierwszy wzmiankowane jest w drugiej połowie XVII w. Początkowo mieściło się w izbach prepozyta klasztoru, potem w pomieszczeniu biblioteki klasztornej nad zakrystią kościoła. Do zasobu archiwum wchodzi głównie księgi metrykalne. Gros dokumentacji pochodzi z czasów zaborów. Archiwum parafii zawiera także dokumenty niezwiązane z działalnością parafii. Zachował się nawet dokument królewski z czasów stanisławowskich dotyczący miejscowego cechu kuśnierskiego.

Obserwacje dokonane w lokalu archiwum oraz biblioteki pozwalają na sformułowanie istotnych uwag dotyczących zapewnienia zbiorom odpowiednich warunków przechowywania.

SUMMARY

Resources of the archive and library of Saint Catherine's parish in Wolbrom

The article tries to take a closer look at the history of the archive and library of Saint Catherine's parish in Wolbrom, describe the local conditions and briefly characterise the archival resources and library collection. The parish archive and library, originally part of the monastery, in Wolbrom have previously been the subject of only a few studies.

Saint Catherine's parish in Wolbrom was founded in the first half of the 14th century. At the beginning of the 1620s, it was handed over to the Canons Regular of the Lateran from the Corpus Christi Church in Kazimierz near Krakow.

The first printed books almost certainly arrived in the town together with the founding of the parish, while the oldest mention of the parish book collection in Wolbrom comes from 1566. In the following centuries, the collection was successively enriched with donations from benefactors and the clergy. The main users of the collection were almost certainly the monks themselves, the heads of the parish schools and pupils. The rich collection in the parish library was not, however, always respected, especially in the 18th century when, after an inspection, attention was drawn to the terrible conditions in the library. Many valuable parts of the collection were also destroyed during wars and invasions.

The Wolbrom parish archive was mentioned for the first time in the second half of the 17th century. Initially, the archive was located in the chambers of the prior, then in the monastery library above the church sacristy. The resources of the archive mainly include parish registers. Most of the documentation comes from the time of the partitions. The parish archive also contains documents not connected with the activities of the parish. There is even a royal document from the time of Stanislaw II August Poniatowski concerning the local guild of furriers.

The observations carried out in the archive and library allow important recommendations to be made concerning the safeguarding of the collection with suitable storage conditions.

SŁOWA KLUCZOWE: Wolbrom, parafia, księgozbiór, biblioteka, archiwum

KEY WORDS: Wolbrom, parish, book collection, library, archive